SURINAAMSCH HOUT VOOR FINEER EN TRIPLEX¹⁾

DOOR

IR. W. SPOON

(met 2 platen)

Wanneer wij in Nederland van Surinaamsch hout spreken, hebben wij als regel op het oog soorten als *basralocus* (*Dicorynia paraensis* BENTH.), *manbarklak* (*Eschweilera* sp. div.), *mora* (*Mora excelsa* BAILL. et BENTH.), die wegens hun bijzondere eigenschappen (hardheid, al of niet gepaard met aanwezigheid van kiezelafzettingen in het hout) gebruikt worden in waterstaatswerken, zooals bij bruggenbouw, voor sluisdeuren e.d. ²⁾.

Nevens dergelijke harde houtsoorten herbergt het Surinaamsche oerbosch echter ook zachtere soorten, die voor andere doeleinden (meubilair, kisten e.d.) geschikt zijn ³⁾. Wij noemen daarvan *baboën* (*Virola* sp. div.), *possentrie* ³⁾ of *possum* (*Hura crepitans* L., fig. 1) en *soemaroepa* (*Simarouba* sp. div.). In Nederland zijn die soorten minder bekend dan de in den aanvang genoemde; er zijn echter de laatste jaren hier te lande en in Duitschland geslaagde schilproeven ter vervaardiging van fineer en triplex mede genomen, welk feit hen t.z.t. in Europa zeker meer onder de aandacht zal brengen. Wij geven daarom hier een beschrijving van die proeven, voorafgegaan door enkele bijzonderheden van de betrokken houtsoorten.

Baboën.

Van de 3 Surinaamsche houtsoorten baboën, possentrie en soe-

¹⁾ Tevens Bericht van de Afdeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut No. 191.

²⁾ J. PH. PFEIFFER, De houtsoorten van Suriname, Meded. Afd. Handelsmuseum 6 (1926/27); S. J. RECORD en C. D. MELL, Timbers of tropical America, New Haven 1924.

³⁾ Possentrie is een verbastering door de boschnegers in Suriname van de Engelsche naam „poison tree”, in Britsch-Guiana aan den boom gegeven wegens het gevaarlijke karakter van het melksap uit den bast.

maroepea is vermoedelijk baboen de eerste geweest waarmee op commercieele schaal schilproeven zijn genomen ¹⁾. De proeven werden in 1927 opgezet door de Amerikaansche firma Willard, Hawes & Cy. Inc. gevestigd te New York, vertegenwoordigd te Paramaribo door den Heer R. H. G. MAC ARTHUR. Deze firma had reeds den uitvoer van Surinaamsch ceder (*Cedrela odorata* L.) naar de Vereenigde Staten voor sigarenkistjes ter hand genomen, doch begon daarnaevens in 1927 met de verscheping van baboen. Beide houtsoorten werden in den vorm van rondhout of blokken verladen. Baboen werd in Amerika beproefd ter vervanging van ceder voor goedkoope sigarenkistjes, verder werden er schilproeven mede genomen, die bruikbaar finer en triplex opleverden. Er ontstond een regelmatige verscheping, te weten:

1927 . . .	300 blokken	1930 . . .	ruim 500 blokken
1928 . . .	400 „	1931 . . .	1275 „
1929 . . .	454 „	1932 . . .	eenige verschepingen

Evenals straks bij possentrie te beschrijven werd aan het Surinaamsche baboen ten behoeve van de Amerikaansche markt een speciale naam gegeven, namelijk Guiana Banak. Door de liquidatie in 1933 van de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname, waarmee haar zoo practische jaarlijksche overzicht van den economischen toestand van dat gewest kwam te vervallen, zijn wij over den verderen loop slechts onvoldoende ingelicht. Uit mededeelingen echter in het jaarverslag over 1938 van de Surinaamsche Bank (blz. 11 en 23) blijkt, dat t/m 1937 baboen rondhout naar Amerika is verscheept, doch dat in 1938 de vraag er naar bijna geheel tot stilstand kwam.

In 1939 was het Departement van Landbouw-Economische Zaken te Paramaribo voornemens de kratten, benodigd voor den uitvoer van sinaasappelen naar Nederland, o.m. uit baboen te doen vervaardigen. Door het uitbreken van den oorlog is het bij een enkele proefzending gebleven, zoodat over de geschiktheid van dit hout voor sinaasappelkisten nog geen uitsluitel is te geven.

Possentrie.

Het Surinaamsche possentrie hebben wij in Nederland o.a.

¹⁾ Deze en volgende bijzonderheden zijn ontleend aan de verslagen uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid. „De economische toestand van Suriname”, 1927/32.

Coll. Kol. Inst., opn. G. Stahel.

Fig. 1. Possentrie-bosch (*Hura crepitans*) nabij Paramaribo.

Coll. Kol. Inst., opn. K. v. d. Veer.

Fig. 2. Stamstukken baboen van de eerste proefzending uit Suriname op de kade te Amsterdam, Januari 1939; doorsnede varieerend van 53 tot 66 cm.

Coll. Kol. Inst., opn. K. v. d. Veer.

Fig. 3. Stamstukken possentrie van de eerste proefzending uit Suriname op de kade te Amsterdam, Januari 1939; doorsnede varieerend van 55 tot 70 cm.

leeren kennen bij de sinaasappelverscheppingen van 1924 en 1932¹⁾. Beide keeren was het gebruikt om er de kratten of kisten uit te vervaardigen, maar eveneens beide keeren duurde dat gebruik niet lang. In 1924 maakte het in dat jaar aan de Amerikaan W. L. KANN verleende uitvoermonopolie voor possentrie verder gebruik onmogelijk, in 1932 (toen dat monopolie inmiddels was komen te vervallen) moest er van afgezien worden, omdat de kratten in Suriname vervaardigd duurder uitkwamen dan kratten van vuren (*Picea* sp. div.), in onderdeelen uit Canada en Nederland naar Suriname verzonden. Dat was jammer, omdat het possentrie overigens goed voldeed. Er kan een goede exportkist uit worden vervaardigd; de mogelijkheid, die kist in Suriname nu tevens goedkoop te maken, zal te eeniger tijd gevonden moeten worden.

Het zooveen genoemde monopolie betreffende den uitvoer van possentrie is te interessant om er hier niet in het kort de geschiedenis van te vermelden. Van 1924 tot 1931 toch is de uitvoer van possentrie het monopolie geweest van een Amerikaansche firma, de Rakuda Wood Products Company te Pittsburgh, Pennsylvania, opgericht door den Heer W. L. KANN²⁾. Deze meende voor het hout een goede afzet op de Amerikaansche markt te hebben gevonden. Hij vroeg dan ook in 1921 in de kuststreek een terrein van 63.000 ha in erfpacht, waaruit hij in 1922 bij wijze van proef ongeveer 400 blokken naar Amerika verscheepte. De gunstige uitslag van die proefzending deed de Heer KANN tot het Gouvernement van Suriname het verzoek richten, hem een speciale uitvoermachtiging te verleen. Het resultaat is geworden, dat hem met ingang van 15 Januari 1924 vergunning werd verleend tot uitvoer van possentrie, *met uitsluiting van anderen*. Tegenover dat monopolie aanvaardde de heer KANN de verplichting om in het tweede jaar na de dagteekening der vergunning (dat is dus in 1926), een hoeveelheid van ten minste 1000 m³ possentrie uit te voeren, jaarlijks te vermeerderen met 1000 m³ tot het vijfde jaar (1929) en daarna elk jaar 10.000 m³. Nu richtte de Heer KANN de bovengenoemde maatschappij op, terwijl hij tevens de handelsnaam „Rakuda” voor het Surinaamsche possentrie liet inschrij-

¹⁾ Bull. Depart. Landbouw, Nijverheid en Handel Suriname 50 (1925); Meded. Depart. Landbouwproefstation Suriname 5 (1932) en 6 (1933); Ber. Afd. Handelsmuseum 170, ook verschenen in West-Ind. Gids 23, 193 (1941).

²⁾ „De economische toestand van Suriname” 1920/31.

ven. Achteraf is wel merkwaardig te vernemen ¹⁾, dat dit fantasie-woord door hem werd afgeleid uit de namen zijner kinderen — *Ralph, Ruth en Eda* — met een verwisseling van de tweede „r” door „k” vanwege de welluidendheid.

De exploitatie zette goed in; nog in 1924 vond de eerste verscheping plaats, gevolgd in April 1925 door een tweede zending van 500 m³ (stamstukken of z.g. rondhout). Wel werd geklaagd over het veelvuldige scheuren van het hout, nadien ook over schade door insecten (boorders). Naar middelen om die schaden tegen te gaan, werd dan ook ijverig gezocht. Intusschen werd in 1925 de uitvoer vrij regelmatig voortgezet, in 1926 echter vond behoudens eenige kleine zendingen geen uitvoer plaats. In 1927 overleed de Heer KANN; de maatschappij besloot het werk voort te zetten, maar, gezien de moeilijkheden bij het rondhout met scheuren en insectenvraat, in gewijzigden vorm, nl. uitvoer van possentrie in bewerkte staat. Daartoe deed zij in 1928 het verzoek haar te vergunnen te Paramaribo een zaagmolen op te richten, terwijl zij tevens verzocht het uitvoermonopolie dienovereenkomstig te wijzigen. Het Gouvernement stemde toe, onder voorwaarde, dat de onderneming — nu geheeten W. L. Kann Suriname Handelsyndicaat — jaarlijks ten minste 3.000 m³ bewerkt possentrie zou uitvoeren. Daarvan is echter niets gekomen, omdat de onderneming er niet in slaagde de gelden benodigd voor de oprichting eener zagerij bijeen te brengen. Het Gouvernement had nog geduld tot 1931, in welk jaar het de concessies en het kapmonopolie voor possentrie vervallen verklaarde; het syndicaat ging in liquidatie.

Daarmede was een einde gekomen aan een monopolie ten opzichte van den uitvoer van possentrie, naar welker opheffing — zooals de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname reeds in 1927 had verklaard — „van belanghebbende zijden reikhalzend wordt uitgezien”. Want zoolang dat monopolie van kracht was, konden andere firma's het hout niet uitvoeren en aan de vraag ernaar, die omstreeks 1927 ook van uit Europa merkbaar werd, niet voldoen. Ook het gebruik voor sinaasappelkratten was, zooals wij zagen, er tijdelijk door onmogelijk geweest.

Soemaroepa.

Het Surinaamsche soemaroepa is evenals possentrie beproefd voor sinaasappelkisten ²⁾. Toen in 1924 possentrie niet meer ge-

¹⁾ Trop. Woods **19**, 7 (1929).

²⁾ Zie noot 1 op de vorige bladzijde.

bruikt mocht worden, zijn de kratten van soemaroepa vervaardigd. Het geeft een kist van een aantrekkelijk blanke kleur, maar het is wat bros en minder elastisch dan possentrie, zoodat de planken nogal eens breken.

Behalve in den vorm van kisten voor sinaasappelen hebben wij soemaroepa ook als zoodanig in Nederland leeren kennen, nl. in de jaren, dat de N.V. West-Indische Compagnie, opgericht in 1928 en gevestigd te Amsterdam, er zich voor interesseerde ¹⁾. Hoewel niet alleen de exploitatie van hout beoogende, heeft zij zich toch van den beginne af met dat artikel bezig gehouden. Zoo nam zij proeven met *m a t a k k i* (*Symphonia globulifera* L. f.), om daaruit celstof voor de papierbereiding te winnen; naderhand voor dat doel ook met soemaroepa. Beide zijn echter loofhoutsoorten, die derhalve een korte vezel bezitten, waardoor onvermengd gebruik van de celstof niet wel mogelijk is ²⁾.

Meer succes aanvankelijk had de maatschappij met haar pogingen soemaroepa te bezigen voor klompen, botervaatjes e.d., waarbij de blanke kleur mede in het voordeel is. De aanvoer vond plaats als rondhout, de geheele bewerking geschiedde dus in Nederland. In de Indische afdeeling van de 27e Utrechtsche Jaarbeurs (6-15 September 1932), telkenmale verzorgd door de Afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut, toonde zij een uitgebreide collectie in Nederland vervaardigde klompen, vaten, bloemkuipen e.d. ³⁾. Nochtans hebben die toepassingen geen voortgang kunnen vinden.

Komen wij thans tot de in den aanvang genoemde schilproeven in Europa.

In 1938 bereikten de Afdeeling Handelsmuseum van de zijde van de fineer- en triplex-industrie in Nederland en Duitschland vragen naar de mogelijkheid uit Suriname houtsoorten te krijgen van het type van het Afrikaansche *o k o u m é* (*Aucoumea Klaineana* PIERRE), destijds de voornaamste soort onder het in Europa ingevoerde schilhout. Dergelijke vragen met betrekking tot houtsoorten van Nederlandsch-Indië hadden wij reeds proefondervindelijk kunnen doen onderzoeken in samenwerking met

¹⁾ „De economische toestand van Suriname” 1928/31.

²⁾ Verg. b.v. Ber. Afd. Handelsmuseum **188**, Onderzoek naar de geschiktheid van Nederlandsch-Indische houtsoorten voor de vervaardiging van papier, ook verschenen in Ned. Boschbouw Tijdschr. **16**, (1943).

³⁾ Jaarverslag Kol. Inst. 1932, 17.

den Indischen Dienst van het Boschwezen en fabrieken in Nederland, België en Duitschland ¹⁾). Het was ons dus zeer welkom, dat nu ook het Surinaamsche hout onderzocht zou kunnen worden. Door onze bemiddeling zijn in de eerste helft van 1939 uit Suriname aangevoerd en aan de betrokken fabrieken afgegeven 9 blokken baboen, 14 possentrie en 2 soemaroepa.

De stamstukken baboen, in totaal circa 13 m³, waren gemiddeld 5 m lang bij een diameter van 53–88 cm. Zij waren niet van den bast ontdaan, omdat men in Suriname bij deze houtsoort de ervaring heeft opgedaan, dat verwijderen van den bast aantasting door insecten in de hand werkt. De blokken waren terstond na het kappen in het water naar Paramaribo tot langs zij de boot vervoerd, zoodat zij zoo versch mogelijk maar tevens drijfnaat in het ruim kwamen. Bij aankomst te Amsterdam van de eerste zending (fig. 2) bleken de blokken dan ook aan de oppervlakte beschimmeld. Om uit te maken in hoeverre het hout daarvan na-deel zou hebben, riepen wij de medewerking in van het Centraal Bureau voor Schimmelcultures te Baarn (Prof. dr. JOHA. WESTERDIJK). Het volgende rapport werd ontvangen:

„Uit alle schalen, die met deelen van den beschimmelden bast en van het hout waren geënt, is alleen gegroeid de schimmel *Fusarium solani* (MART.) var. MARTII (APP. et WR.) WR. forma 1 WR.

Uit de literatuur blijkt, dat zoowel *Fusarium solani* MARTII als *Fusarium solani* MARTII forma 1 humusbewoners zijn. Deze schimmels komen zoowel in slijmvloed der boomen als in stilstaande waters voor. Waarschijnlijk stamt dus bovengenoemde schimmel uit de schors der boomen, of uit het water, waarin de stammen hebben gelegen. In elk geval behoorren deze soorten niet tot de houtaantasters en zal de aanwezigheid van bovengenoemden schimmel voor de verdere bewerking van het hout niet van belang zijn”.

Gevaar voor het hout (zooals ongewenschte verkleuringen, strepen e.d.) was dus niet te vreezen. Wel scheurden van de eerste stammen enkele aan de kopeinden vrij sterk in bij het uitladen;

¹⁾ Meded. Afd. Handelsmuseum **20**, 33 (Inlichtingen en Onderzoekingen in 1938) en Tectona **32**, 631 (1939), samengevat in Ind. Mercur **62**, 631 (1939) en Econ. Voorlichting **33**, 2045 (1939); voorts J. J. BORGER, De fineer-industrie in Europa en de afzetmogelijkheden van daarvoor geschikte Nederlandsch-Indische houtsoorten, Econ. Weekbl. Nederl. Indië **8** (II), 1911 en 1972 (1939).

het was namelijk toen (Januari 1939) vriezende weer, zoodat de overgang voor het nog zeer natte hout te groot werd.

De stamstukken possentrie, in totaal circa 22 m³, waren eveneens gemiddeld 5 m lang bij een diameter van 55–75 cm (fig. 3). Op grond van de ervaring met insectenvraat waren de stammen nog ter plaatse van velling van den bast ontdaan. Zij werden over land naar Paramaribo vervoerd, zoodat zij veel minder nat dan de baboenblokken aan boord kwamen. Complicaties bij het uitladen in Nederland deden zich dan ook niet voor.

De beide stamstukken van soemaroepa, in totaal circa 2 m³, waren bij een lengte van wederom rond 5 m dunner dan die van baboen en possentrie, nl. 55–60 cm. In Suriname weet men namelijk, dat zeer dikke boomen van deze houtsoort somtijds binnen den stam holten bevatten, zoodat de afzenders het raadzaam hadden geoordeeld iets dunnere stammen te zenden. Om dezelfde reden als bij baboen was het hout niet van den bast ontdaan. Het was uit het bosch langs de rivier naar de boot gesleept en kwam dus evenals het baboen geheel nat in het ruim. Zichtbare nadeelen bij het lossen bracht zulks evenwel niet aan den dag, de aanvoer vond echter in den zomer, dus bij zacht weder, plaats.

Steeds was er voor gezorgd, dat tusschen het vellen van de boomen en het verschepen van de stamstukken zoo weinig mogelijk tijd verliep. Dergelijk betrekkelijk licht hout staat namelijk bij eenigermate langdurige opslag in Suriname bloot aan aantasting door borende insecten en schimmels, met alle nadeelige gevolgen van dien voor de kwaliteit ervan. Inderdaad bevonden de fabrieken het hout dank zij de getroffen voorzorgen practisch vrij van boorderschade.

De verdere bevindingen van beide fabrieken laten zich als volgt samenvatten.

Baboen.

Kan niet te dun geschild worden, ten minste 2 mm dik, wegens geringe samenhang der vezels in vochtigen toestand. Daardoor trekt het fineer ook eenigermate. De kleur doet aan die van okoumé denken, hoewel het uiterlijk wat onrustig is, doordat de draad niet overal recht door het hout loopt. Te gebruiken in de meubelmakerij voor onderlaag e.d.

Possentrie.

Hierover zijn de meeningen verschillend, de eene fabriek acht het hout slechts geschikt voor goedkoop fineer, de andere fabriek

ziet er een vervanger voor okoumé in. De bezwaren van eerstgenoemde fabriek komen voort uit de zeer onregelmatige structuur van het hout, het is gedraaid, terwijl de nerf dan weer fijn, dan weer grof is, met als gevolg een kwaliteit fineer, die geschikt is voor binnenwerk van triplex maar niet voor de meubel-industrie. De andere fabriek maakt ook wel enkele opmerkingen over de structuur, zonder er evenwel dieper op in te gaan; zij acht zelfs possentrie als geheel genomen iets beter dan baboen.

Soemaroepa.

Deze houtsoort is slechts door één fabriek beproefd. Het hout laat zich mooi glad schillen; het fineer trekt weinig en bezit een rustig uiterlijk, het is dan ook zeer goed in de meubelmakerij te gebruiken (binnenkant van kasten e.d.).

In aansluiting op de gunstige beoordeeling van soemaroepa kunnen wij wijzen op het gebruik van fineer ervan voor de doosjes door de te Paramaribo gevestigde lucifersindustrie.

In verband met de uiteenlopende waardeering van possentrie als schilhout halen wij hier aan hetgeen het Hamburgisches Institut für angewandte Botanik vrijwel tegelijkertijd (jaarverslag over 1938 blz. 43) daaromtrent opmerkt. Het oordeel is gebaseerd op hout van *Hura crepitans* uit Columbia, Venezuela en andere midden Amerikaansche gebieden en komt niet alleen neer op geschiktheid voor binnenwerk van triplex maar tevens als vervanger van het Afrikaansche *obeché* of *abachi* (*Triplochiton* sp. div.) en okoumé en wellicht van het Amerikaansche ceder (*Cedrela odorata*). Zeer zeker zou verder onderzoek van het possentrie uit Suriname hier wel klaarheid hebben gebracht, maar de tijdsomstandigheden hebben dat voorloopig belet. De beteekenis die Surinaamsche houtsoorten als baboen, possentrie en soemaroepa voor de schilhout-industrie kunnen hebben, is nochtans door het beschreven onderzoek duidelijk aan den dag getreden.

Amsterdam, November 1942.